

פוסט מודרני ופוסט מודרניזם במחול

שרי כץ זכרוני בתוך "פרימחול" 1, דצמבר 2003 משרד החינוך

פוסט מודרני ופוסט מודרניזם הינם מושגים תקופתיים ותרבותיים הקשורים אחד בשני ומאגדים בתוכם את תיחום הזמן של ההיסטוריה, ואת ההתייחסות החדשה להיסטוריה של התרבות. המצב הפוסט מודרני מקורו כלכלי, טכנולוגי ופוליטי והפוסט מודרניזם הינו הגילוי התרבותי של המצב. הפצצה שהחריבה את הירושימה ב – 6.8.1945, סוף מלחמת העולם השנייה והתרבות הקונסרבטיבית של המלחמה הקרה הביאו לנקודת שיא במחשבה האנושית הביאו את הדור השני של המאה לדעות פוליטיות ואומנותיות מהפכניות והסיסמה הייתה :

"NOBODY LIVES FOREVER" (Banes 15)

הדור של שנות ה-40 שעבר את המשבר הכלכלי (1929) ואת מלחמת העולם השנייה - פנה למטריאליזם, מאמין שהחומר יביא להם שחרור ומכאן תחילתה של תרבות הצריכה.

בשנות ה-60 הדור השני שעבר את מלחמת וייטנאם, האמין שכלכלת השוק היא שפגעה בתרבות ובערכים וחלם להגיע לחיים טבעיים נטולי תוקפנות. הוא השמיע קולות מחאה כנגד אורח החיים האמריקאי שהוצג כדגם אוניברסאלי אידיאלי. הסיסמה "שלום ואהבה" ביטאה בוז הן כלפי המלחמה עצמה והן כלפי הערכים שהולידו אותה.

תוצאותיה של מלחמת וייטנאם השפיעו על החיים החברתיים בארה"ב ובאירופה ובעקבותיה התפשטו בעולם המערבי תנועות המחאה והשינוי החברתי (תנועות פמיניסטיות, איכות הסביבה, פירוק נשק גרעיני, שיויון זכויות להומוסקסואלים, הגדרה עצמית של מיעוטים). התנועות הונהגו ע"י צעירים וסטודנטים שחיפשו כל דבר שיעזור להם להתנתק מהעבר. הם הושפעו מאידיאלים של מנהיגים חדשים כקנדי, צ'ה גווארה, או מרטין לותר קינג ובקשו להמשיך את דרכם.

האוניברסיטאות היו החממה לניסיונות חברתיים ואידיאולוגיים חדשים ותנועות המחאה עשו את צעדיהן הראשונים בקמפוסים בתחילה בארה"ב ואח"כ באירופה. המחאה והביקורת הופנו נגד הממסד, הקפיטאליזם וערכי החומרנות והצרכנות שלו והדגישו את נכונותם של המשתתפים בעולם הפוסט מודרני לפלורליזם, להשלים עם קיומם של השקפות עולם, אמונות, מנהגים ומסורות שונים משלהם ושונים זה מזה.

המחאה נגד הממסד חרזה מגבולות פוליטיים ומצאה ביטויים חברתיים נוספים שהצטרפו ליצירת "תרבות נגד". בין ביטוייה המובהקים של תרבות הנגד היו השימוש בסמים, אהבה חופשית, חיים בקומונה, פנייה לאסטרוולוגיה ונהייה אחר דתות מסטיות מזרחיות שבאופן כללי מטיפות לישות הפנימית של האדם ולמעורבות עם היוניברס. נוספו לכך גם סממנים חיצוניים של שיער ארוך, לבוש זרוק ועיטורי פרחים.

כל אלה הדגישו את המרידה בתרבות המערבית החומרנית.

החלה אומנות המחאה, החלו אירועי ההפנינג - מייצגים בשיתוף משוררים אומנים כנגד הקפיטליזם. אחד הסמלים המרכזיים של המרידה במוסכמות היה מוסיקת הרוק

את המוסיקה החדשה הובילו ה"חיפושיות" שבשיריהם היו מסרים מהפכניים,

שניים משיאי "תרבות הנגד" היו המחזמר "שיער" (כוריאוגרפיה טווילה ת'ארפ) וקונצרט הרוק בודסטוק (1969) שנראה כניסיון להיאספות חברתית אלטרנטיבית ומאפיין להכרה סוציו-פוליטית חדשה.

אמנים ואינטלקטואלים הצטרפו לתרבות הנגד והיו דובריה. הפילוסוף הרברט מרקוזה בספרו "האדם החד-ממדי" ו"ארוס וציוויליזציה" מספק הסברים וצידוקים למרידות הוא קורא לאדם המודרני לבעוט בתרבות הבורגנית ולהתנסות בחוויות חדשות כדי לממש את הפוטנציאל האנושי שלו (נווה 228).

פילוסופית הרלטיביזם (יחסיות) שהתאימה לצרכיו של הדור אומצה והיא מזוהה כאחד מאבני היסוד של הפוסטמודרניזם. כתופעה חברתית היא מסמלת את הבלבול, התסכול, והייאוש לנוכח הניסיונות האינסופיים של הפילוסופיה להגיע לאמת מוחלטת, מוסכמת על הבריות וכזו שניתן יהיה לבטוח בה שתישאר לנצח ולא תהיה זמנית.

דוקטרינת הרלטיביזם מכחישה את קיומה של אמת על-אוניברסאלית על פיה האמת היא תמיד עניין של נקודת מבט ופרספקטיבה של הסוביקט שטוען או מחזיק באותה אמת. אין לה אידיאל אוניברסאלי של היפה ואין אידיאה של הטוב. כל השקפת עולם היא פרדיגמה הסגורה בתוך עצמה (גולני 152) מכילה כללי משחק שלה ותהא נכונה אך ורק לגבי הנמצאים בתוכה- "כל אחד והאמת שלו".

הפוסטמודרניזם בא לידי ביטוי באופן התייחסות חדש לחלל ולזמן הוא מדגיש רגישות בין תחומית ובעיקר שילובים בין מדעים ואומנויות, פרקטיקה אומנותית וחיי יום-יום (גורביץ 20).

מרעיונות הגישה הפוסטמודרניסטית והופעתם במחול :

1. אין דבר בעולם היכול להיות נתפס כתיאוריה, כקטגוריות ניטרליות המאפשרות לנו להבין תהליכים - אין חוקים ואין הכללות שמעבר לזמן ולמקום. ולכן יש "ריבוי קולות" ולא עוד קול אחד האמור לכוון, להדריך, לקבוע. במחול, נזנחו טכניקות מובנות כמו הבלט הקלאסי האקדמי, טכניקת גרהאם ונמצא כוריאוגרפים שכל אחד יוצר את השפה האישית שלו וזו אף יכולה להשתנות לעיתים מיצירה ליצירה וכך כל יצירה הופכת להיות פרדיגמה העומדת בפני עצמה. במקום הגישה הפורמליסטית אומצה גישה אקלקטית.

2. דה קונסטרוקציה – פירוק ושקיפות

לדעת את האמת - מה מסתתר מאחורי המציאויות, האמיתות שאנו מקבלים אותם כנכונים? מנין באות האמיתות?

מה מסתתר מאחורי טקסטים, או תופעות תרבותיות ברובד החברתי, הפוליטי? במחול נמצא שתי תופעות. האחת הקשורה בסגנון התנועתית: כוריאוגרפים ניסו להגיע ל"אמיתות" התנועתיות ולהגיע לבסיס התנועה הנמצאת בחיי האדם- היומיומיות. והשנייה נמצאת בעיצוב הבמה, כשהחוויה מתרכזת

ב"דבר האמיתי", בחשיפה כביכול אל מאחורי הקלעים של חלל התצוגה (גורביץ 22) חשיפת מנגנוני התפעול לקהל, נותנת לצופה אשליה כי הוא שותף לסיפור הסודי.

3. "שלילת הייצוג" - כהצהרת מחאה נוטלים הכוריאוגרפיים אלמנטים מחוליים קלאסיים ומנסים לשלול את האידיאות שהם ייצגו. נשענים על רעיון "הייצוג העצמי" ובונים אותו בעזרת "ציטוטים". אחד האלמנטים שנמצא בטכניקת העיצוב של המחול הפוסט מודרניסטי הוא יצירה שמורכבת מאובייקטים קודמים שזהותם לא טושטשה. המוצג החדש אינו חותר להומוגניות כי אם להבלטת הזיכרון של חומריו הראשונים. הכוריאוגרפים "שמים יחד" סגנונות מחול שונים וסותרים כדי להבליט את קיומם המלאכותי, השרירותי, האירוני.

4. כלי התקשורת היא השפה, הלינגוויסטיקה - והדיון הוא המאפשר לעשות דה קונסטרוקציה. את תחילת תופעת הדיון במעשה אומנות המחול אפשר למצוא בסדנאות הקומפוזיציה של רוברט דהן בסטודיו של מרס קנינגהאם. רקדנים בתקופה ניסו לחבור בקבוצות בסדנאות בלתי פורמאליות שעודדו דיון חופשי בתהליך הכוריאוגרפי. בניגוד לדיקטטורה של לואי הורסט הורסט, בסטודיו של מרתה גרהאם, שמילתו הייתה חוק. דהן הרשה לכל אחד ממשותפי הסדנא להביע את דעתו, ולהחליף רעיונות לעתים קרובות באריכות, על הריקודים שהוצגו.

שורשי המחול הפוסט מודרני

כל מודרניזם היה בתחילת דרכו "פוסטמודרניזם", כלומר ניסה למרוד וללכת אל מעבר להישגים האסתטיים או הפוליטיים של המודרניזם שקדם לו (גורביץ 19). באומנות חדר מושג ה"אוונגארד" - המושג לקוח מהצבא הצרפתי (1825) AVANT GARDE ופירושו: לפני המשמר, חיל החלוץ. המושג הושאל לתאר כל סוג אומנות נון קונפורמיסטית – מתוך ההנחה שלאומנים יש חופש ביטוי מסוים האוונגארד - שמשמעותו הצהרה של חילופי דברים. חילוף העבר ההופך עתה להיות מושא לביקורת והתנגדות. זהו הניסיון למרוד וללכת אל מעבר להישגים האסתטיים הקודמים לו. הוא מובחן רק לאחור שאומן עבר את התהליך הניסיוני, פנה מהזרם המקובל לשביל צדדי והוביל אחריו ממשיכים.

בארה"ב של היום, אומנות מודרנית נראית ישנה. באמצע המאה ה - 20 הנובלה הספרותית, הציור, הפיסול והמוסיקה הגיעו לשיא ודור חדש של כותבים אומנים מלחינים ומבקרים, הגיעו למשבר של צורה ותוכן בשורשי האומנות. הדבר נכון גם לגבי המחול.

"המחול המודרני" - מושג שהכיל קשת רחבה של סגנונות אינדיווידואליים שמתחילת המאה סבל משינויים וריאציות והסתעפויות הוא מושג שאנחנו עדיין משתמשים להגדרת אוסף עצום של אומנות מחול המוצגת על במה ושאינה "בלט אקדמי".

המחול המודרני שם דגש על ה"אישי", מודרך ע"י האישיות הייחודית, ע"י פורמטים ברורים, בעל תוכן סובייקטיבי, בנוי על תנועות אופייניות שהביאו לידי ביטוי לא רק את הפיזיות של הכוריאוגרף אלא גם את התיאוריות והפילוסופיות שמאחורי התנועה כך שלעתים אפילו הסטייה הקלה ביותר מטכניקה נחשבה כמרד וההיסטוריה של המחול המודרני נכנסה לסחרור של: מרידה - מיסוד - מרידה - מיסוד. הברירה של כל כוריאוגרף הייתה להצטרף לאקדמיה החדשה או ליצור מוסד אחר ובדרך זו החשיבות עברה מהרקדן לכוריאוגרף.

שנות ה - 40 וה - 50 לא היו יצירתיות במחול המודרני. המהפך הפוליטי והאומנותי של השנים המוקדמות דעך, המחול הפוליטי החברתי החל לשקוע הנושאים והטכניקה של הדור השני (אלה שצמחו אצל גרהאם, המפרי -ווידמן, הולם, תמיריס, הורטון) לא היו חדשים והיה צורך במחול חדש. הראשון שפרץ את הדרך לסגנון החדש היה מרס קנינגהאם שבשיתוף פעולה עם ג'ון קייג' הגדירו את המושג "מחול טהור ויצרו ע"פ שיטת הצ'אנס.

בעקבותיו החל מ-1960 נמצא זרם מחתרתי, ואם כי עכשיו הוא צף קרוב לפני השטח, עדיין בעיני הקהל הוא נשאר זרם חיצוני ל-MAIN STREAM. זרם הפוסט מודרניזם.

קבוצה קטנה של רקדנים, "מורדים" מבית מדרשם של גרהאם וקנינגהאם בניו-יורק, השקיעה ועבדה בכנסיה ישנה אשר לימים הייתה תיאטרון ג'דסון. שם הועלה לדיון עצם מעמדה של יצירת האומנות. קונצרט הג'דסון הראשון צמח מתוך סדנת קומפוזיציה שהונחתה ע"י רוברט דהן. דהן, מוסיקאי נשוי לג'ודית דהן וקדנית וכוריאוגרפית שהופיעה עם מרס קנינגהאם. לימד קומפוזיציה בין השנים 1960 - 1965 למד אצל ג'ון קייג' שהרשים אותו במוטו של כל דבר אפשרי באומנות. סדנאותיו הדגישו את תהליכי הצ'אנס ואת תכנון המשחק כאסטרטגיות כוריאוגרפיות.

ב-1962 חברי הסדנא יצרו שלד של חלקי מחול והרגישו שאפשר להציגו בפני קהל. הם חיפשו חלל להופעה. שני כמרים הציעו להם את ה - JUDSON MEMORIAL CHURCH מקום ששילב שתי כנסיות:

UNITED CHURCH OF CHRIST - ו BAPTIST CHURCH

המבנה עוצב ב - 1890 ע"י STANFORD WHITE שיחזור של אדריכלות רומנסקית ב 1890. הכנסייה הוקמה בכדי לשרת את אוכלוסיית המהגרים של הויליג'. ויש לה היסטוריה ארוכה של תמיכה ובניה של הקהילה סביב וושינגטון סקוור.

AL CARMINES ו HOWARD MOODY הכמרים שהיו ידועים בהקדשתם לחיים הסוציאליים ובאהבתם לאומנויות הבמה תמכו ברעיונות רדיקליים של רקדנים וכוריאוגרפים שסטו מהלהקות הממוסדות והקדישו עצמם לחזון אישי.

התוכנית הראשונה של מחול בג'דסון ב -6 ליוני 1962 הייתה מרתון של 3 שעות וחזו בה כ - 300 צופים. הפרומו ששוחרר לפני המופע אמר כי: הקומפוזיציות יתבססו על חוסר נחישות, חוקים מנחי מצבים, אימפרוביזציות, החלטות ספונטניות, ומספר אמצעים נוספים.

בין המשתתפים היו ביל דייזיס, ג'ודית דהן, רוברט דהן, רות אמרסון, ריצ'רד גולדברג, דייזיד גורדון, דברה היי, פרד הרקו, סטיב פקסטון, איוון ריינר, ג'ניפר טיפטון.

בשנים הבאות כוריאוגרפים המשיכו הן בג'דסון והן במקומות אחרים לגלות דרכים לכדי "לשים תנועות ביחד". חלקם העדיפו אימפרוביזציות ותהליכי ציאנס, אחרים יצרו קולאז'ים תיאטרליים. תהליך הקומפוזיציה היה לעתים חשוב יותר מיכולת טכנית, הם המעיטו בזוהר הגוף בכדי להדגיש את הפיזיות עצמה. רקדנים החלו ללבוש ג'ינס, T שירטס, טרנינגים, ואוברולים במקום את התלבושת האופיינית של הבמה.

בג'דסון ניסו להגדיר את הפוסט מודרניזם במחול:

אחת ההגדרות הראשונות הייתה של איוון ריינר שהגדירה את עיקרי אמונתם (1965) ומהווה דוגמא ברורה "לתרבות הנגד":

"... לא לתצוגות ראוה, לא לוירטואוזיקה, לא לקסם ולאשליה (הבימתית), לא לפיתוי הצופה ע"י גחמות האומן המופיע, לא למוזרויות, לא לדמוי הכוכב, לא לסגנון, לא לארוטיקה ולא לרצון להתרגש ולרגש..." (מתוך הוידאו BEYOND THE MAIN STREAM)

פרופ' קופלנד (מרצה לתולדות המחול - אוהיו) במאמר: מעבר לפורמליזם - שלושה עשורים של מחול פוסט מודרני מגדיר את המחול כארגון של תנועות רגילות, יומיומיות, שאינן דורשות מיומנות טכנית וירטואוזית, פסוקי תנועה המבוצעים לעתים ללא ליווי מוסיקאלי, ללא תאורה בימתית אלא באור עבודה ומעט מאוד קישוטים תיאטרוניים.

ע"פ ג'דסון יש:

"להפוך את הרגיל היומיומי אל הבלתי רגיל

לתת לכל אחד מהרחוב להיכנס לתוך "קודש הקודשים"

לחפש תנועות חדשות - (הליכה היא דקורטיבית בדיוק כמו צעדי בורה)

להציב מטרה, לבחור את מקום המשחק התוכנית והתלבושת

הומור הוא רציני כמו דמעה" (שם)

לסיכום בתיאוריה של המחול הפוסט מודרני:

הכוריאוגרף אינו מוסיף אלמנטים ויזואליים לעבודה. כלומר, המראה הוא פנימי. התנועות אינן נבחרות מראש בגלל אופיין אלא נוצרות כתוצאה מהחלטות מסוימות, מטרות, תוכנית, סכמות, חוקים, תפיסות או בעיות. כל תנועה המתרחשת בזמן הופעה מתקבלת.

המחול הפוסט מודרני דוחה מוסיקליות, משמעות, אפיוני אופי מצב רוח או אווירה.

הוא משתמש בתלבושת, תאורה ואביזרים רק בדרך הטהורה של פונקציונאליות.

הוא טוען לחופש מסגנון תנועתי מסורתי ושחרור מוסכמות מתרבויות קלאסיות (טכניקה מובנית)

ומודרניות קודמות (נרטיב, פסיכולוגיה)

מחפש חזרה לפעילות טבעית, לאימפולס הראשוני, למקורות הראשוניים. מעמיד את הביטוי העצמי, המוסרי כחשוב יותר מהאסתטיקה, האמירה היא אישית ולכן כל אחד יכול לרקוד גם ללא רקע במחול. תפיסת היופי האסתטית שהתפתחה דגלה בשלילת הסמליות, בהפשטה קיצונית, צמצום האמצעים למינימום, חופש בעיצוב הבמה ומיקומה.

ביבליוגרפיה

גולני ירון (1999) שער לארכיטקטורה, דביר.
גורביץ דוד (1997) פוסטמודרניזם, תרבות וספרות בסוף המאה ה-20, דביר.
נווה אייל (1994) המאה ה-20 מאה שהפכה סדרי עולם, ספרי, ת"א.
קופלנד ר. (1993) מעבר לפורמליזם שלושה עשורים של מחול פוסט מודרני. בתוך מחול בישראל 1 אפריל, זום הפקות, חיפה.
שי פרי (2002) לקסיקון פילוסופי, רקפת נצרת ישראל.

ANDERSON JACK (1997) ART WITHOUT BOUNDARIES, UNIVERSITY OF IOWA

BANES SALLY (1987) TERPSICHORE IN SNEAKERS, WESLEYAN UNIVERSITY PRESS

FRANCO MARK (1995) DANCUNG MODERNISM/PERFORMING POLITICS, INDIANA UNIVERSITY PRESS.

SANDRO BOCOLA, (2001), TIMELINES - THE ART OF MODERNISM 1870 - 2000, TASCHEN

TOBY CLARK (1997) ART AND PROPOGANDA IN THE TWENTIEST CENTURY,
, H.A. ABRAMS; NY

HUGHEN ALLEN, REMEMBERING JUDSON DANCE THEATER; FINDING NEW WAYS TO MOVE,
6.3.2001 NY TIMES.COM

קלטות וידאו

מאה שנה של מחול - "מהמודרניזם ועד הפוסט מודרניזם"
BEYOND THE MAIN STREAM